

Marija Karačić

EKOPEDAGOŠKE KOMPETENCIJE - UVJET USPJEŠNOG FUNKCIONIRANJA U 21. STOLJEĆU

Sažetak

Stoljeće koje živimo nosi sa sobom brojne promjene koje utječu na sve stanovnike svjetske zajednice. Kao takvo, traži pravovremene i adekvatne reakcije na njih kako bi se uspješno nosili sa nepredviđenim izazovima i lakše i uspješnije ih prevladali. Takvo čovječanstvo opterećuju ekološki problemi, zdravstveni problemi, migrantske krize, siromaštvo, nezaposlenost, što ostavlja dalekosežne posljedice. Svemu ovome uzrok treba tražiti i u narušenoj komunikaciji među ljudima. Preplavljenost virtualnom tehnologijom uskraćuje direktnu, međuljudsku komunikaciju, što često rezultira neželjenim posljedicama. Komunikacija je ključ uspjeha i sreće svakog pojedinca, stoga, potrebno je u svim odgojnim ustanovama reafirmirati interpersonalnu komunikaciju, dati joj pravo mjesto na svim razinama odgoja i obrazovanja, i osposobiti mlade koji počinju odgoj i obrazovanje za nju, nastojeći težiti razvoju ekopedagoških kompetencija. Ekopedagoška kompetencija podrazumijeva razumijevanje, prihvaćanje i djelovanje u skladu s ekopedagoškom interakcijom, koje se temelji na ekokomunikaciji. Zbog ekološke krize u svijetu potrebno je ekološkim obrazovanjem mladih, težiti razvoju novog senzibiliteta, novih aktivnih građana. Osnovni cilj rada je analizirati i predstaviti poglede znanstvenika i pedagoga koji su se bavili značajem, potrebom i načinima razvoja ekopedagoških kompetencija kod odgajnika. Ovim radom bit će elaborirana potreba i značaj, te sastavni elementi ekopedagoške kompetencije, kao i ukazivanje na potrebu razvoja ekopedagoških kompetencija u odgoju, svih dobnih skupina odgajnika, čime se nastoji interpretirati i predstaviti njihov značaj u uspješnom funkcioniranju društva budućnosti.

Ključne riječi: ekopedagoške kompetencije, komunikacija, obitelj, odgojitelj, suvremeno društvo.

Uvod

Period globalizacije označava pojavu novog svjetskog poretka u ekonomskom, političkom i kulturnom smislu. Kako bi se uklopili u ove europske i svjetske tokove na svim navedenim poljima, važno je preispitati postojeće ciljeve odgoja i obrazovanja, redefinirati ih i uskladiti sa ciljevima odgoja i obrazovanja u multikulturalnoj i multietničkoj Europi. Prema dokumentu Europska dimenzija u obrazovanju (1997) škola treba pružiti dobro opće obrazovanje iz koga je osobni razvoj iz kuta europske dimenzije u funkciji: - "pružanja mladima znanja, kompetencija i stavova koji su im potrebni da bi bili spremni za glavne izazove europskog društva, pripremiti mlade za mobilnost, rad i svakodnevni život u multikulturalnoj i multilingvalnoj Europi, osposobiti mlade da sačuvaju svoje zajedničko kulturno nasljeđe i da ispune svoje odgovornosti kao građani Europe" (Gojkov, 2008, 31-32; prema Tufekčić, 2012: 88). Ovi su elementi integrirani u ciljeve obrazovanja u europskim zemljama, a na tome se radi i u zemljama tranzicije. Da bi se lakše uklopili u promjene u Europi i svijetu potrebno je putem odgoja i obrazovanja posvetiti pažnju razvoju sposobnosti analitičkog mišljenja, timskog rada, samostalnosti, samoinicijativnosti koje prate stručnost i kompetentnost.

Richter (1995) naglašava da učenik i student više ne trebaju primjenjivati naučeno nego ga: mijenjati u skladu sa svojim potrebama, integrirati u ovaj sustav nove alternative djelovanja, izvršiti izbor između više alternativa radi odmjerenosti u ponašanju, povezati nove sposobnosti sa ranijim sposobnostima, proširiti svoj repertoar ponašanja, proširiti alternative, spajanjem

dosadašnjih sa novo-naučenim sposobnostima. Shodno tome možemo zaključiti da je kompetencija općenito sposobnost osobe neophodna za drugačiju artikulaciju odnosa na relaciji pojedinac i društvo. Da bi osoba stjecala i razvijala akcijsko iskustvo tijekom života što mu traži život u suvremenom društvu, ključnim kompetencijama neophodnim za postizanje kapaciteta optimalne kompetentnosti osobe smatraju se samokompetencija i socijalna kompetencija. Posebno su važne sposobnosti i spremnost pojedinca da prati i upravlja promjenama i da rješava probleme osobne i društvene stvarnosti u hodu, onako kako se događaju. Intencije su na razvoju sposobnosti pojedinca koje će doprinijeti njegovoj osobnoj sreći, a i snalaženju u relacijama sa društvenom sredinom. Ova koncepcija se zasniva na odgajanju pojedinca tijekom cijeloga života i na osnovu toga promovira sliku aktivnog, osviještenog pojedinca koji se kompetentno suočava sa promjenama u društvu. Obrazovanje treba doprinijeti njegovoj participaciji, kritičkom prosuđivanju i autonomnom ponašanju.

Florić- Knežević (2004) najvažnije karakteristike pojedinca da bi se pojedinac mogao ostvariti u individualnom i socijalnom životu koji se smatraju kriterijima za usmjeravanje razvoja njegove kompetentnosti navode:

- autonomnost – samostalnost i samosvojnost pojedinca, zasnovana na mogućnosti uvida u svoje i ponašanje drugih, zauzimanje kritičke pozicije prema pojavama i zbivanjima i odgovornosti za postupke i rješenja,
- tolerantnost – kooperativnost i komunikativnost, zasnovane na poštovanju osobnosti, različitosti i prava drugih, uz svijest o osobnim potrebama, interesima i pravima i samopoštovanje, - participativnost
- inicijativnost, spremnost za učešće u socijalnom životu, za donošenje odluka, unošenje promjena zasnovanih na osviještenim potrebama i motivima, uz uvid u načine njihovog ostvarenja,
- otvorenost, sklonost ka interakciji, otvorenoj komunikacijskoj i emocionalnoj razmjeni i suočavanje sa novinama, zasnovana na uvidu u osobne ciljeve i popustljivim granicama (prema drugim ljudima i socijalnim sustavima),
- fleksibilnost – mogućnost adekvatnog reagiranja na različite događaje, pojave i poruke, zasnovana na uviđanju, prihvatanju i predviđanju promjena i usklađivanju vlastitog ponašanja sa njima” (Florić-Knežević, 2004; prema: Tufekčić, 2012:89).

Prema "Memorandumu doživotnog učenja sa Konferencije u Lisabonu" kao ključne kompetencije o europskom okviru navode se : - informacijske tehnologije, - strani jezici - tehnološka kultura, - poduzetništvo, - socijalne vještine i - građansko društvo. Obrazovanje za akcijsku kompetentnost uključuje razvoj istovremeno interpersonalnih vještina (samokompetencije) i interpersonalnih vještina (socijalne kompetencije), a kako bi se ostvarilo neophodne su orijentacije: ka rješavanju problema, sporazumijevanju, kooperaciji, djelotvornosti, samoorganizaciji i cjelovitosti. Jako su značajne komunikacijske vještine: spremnost na komunikaciju, posebno putem dijaloga, sposobnost samorefleksije, vrijednosna orijentacija i sposobnost za nošenje s konfliktima i njihovo racionalno rješavanje. Posebnu pažnju treba posvetiti razvoju ekopedagoške kompetencije. Na razvoj svih ovih kompetencija veliku ulogu ima odgajatelj, roditelj i nastavnik.

Komunikacija

Interpersonalna komunikacija je najrasprostranjeniji i elementarni oblik društvene komunikacije s osnovnom karakteristikom recipročnosti razmjene poruka između dvije ili više osoba, neposrednim ili posrednim putem. Budući da je čovjek socijalno biće, on svakodnevno komunicira interpersonalno, ne radi samog komuniciranja, već da bi se postigao određeni cilj, a samim time i postigao svrhu komuniciranja.

Komunikacijske sposobnosti Suzić (2002, 2005; Brkić i Tomić, 2017b i drugi) ubrajaju u socijalne kompetencije. Za život u 21. stoljeću neophodno je razvijati i socijalne kompetencije. Socijalne se kompetencije definiraju kao sposobnost uspješne komunikacije s drugima, odnosno, sposobnost razumijevanja drugih ljudi, u čijem razvoju važnu ulogu imaju i predškolski odgojitelji, učitelji i nastavnici, kao i vršnjaci i druge osobe. Da bi ih razvijali kod djece, roditelji, nastavnici i ostali stručnjaci, moraju i sami posjedovati ove kompetencije.

Ekopedagoške kompetencije

Ekopedagoške kompetencije važno je razvijati i kod odgajnika. Posjedovanje ovih kompetencija kod svakog odgajnika je važno za sreću, život i budućnost čovječanstva. Ekopedagoška kompetencija "pretpostavlja potrebu drugačijeg promišljanja osnovnih pedagoških kategorija, inovativni pristup samom procesu odgajanja, obrazovanja, učenja, znanja, sposobnosti i stavove neophodne za individualnu i društvenu reprodukciju" (Andevski, 2004: 299).

U tradicionalnoj nastavi su rijetke situacije otvorene za nove međusobne odnose, drugačiji način njihovog promatranja, modele orijentacije. U uvjetima tranzicije smanjena je odgojna kompetencija prema djeci. Sve je manje sluha odraslih za potrebe djece, izmijenjena je emocionalna klima prema djeci, a često im predstavljaju i negativne uzore ponašanja. (Kadum, Šuvar i Tomić, 2020).

Ekopedagoška kompetencija djelovanja uvodi nove pristupe ekologiji odrastanja. Stjecati ove kompetencije znači biti otvoren za nove modele i rješenja, poticanje originalnih ideja i za oblikovanje boljeg i kvalitetnijeg budućeg života. "Ekopedagoška kompetencija podrazumijeva razumijevanje, prihvaćanje i djelovanje u skladu sa ekopedagoškom interakcijom (novi i drugačiji odnos između učenika i učitelja), a koji se temelji na ekokomunikaciji" (Andevski, 2004: 299). Umjesto tradicionalne potrebe za autoritetom i ispoljavanjem moći u nastavnom procesu, ekopedagoška interakcija podrazumijeva konstruktivni pristup u rješavanju konflikata u odnosima učitelja i učenika. Učitelj treba graditi odnose poštovanja, tolerancije, ravnopravnosti, odgovornosti i sl. Ekokomunikacija podrazumijeva mogućnost osobnog razvoja, razumijevanje i doživljavanje sebe i drugih u okruženju. "Ekološki komunicirati znači uvažavati sebe i druge, boriti se za sebe i svoje potrebe, ali tako da ne povređujemo druge. Ona je 'suosjećajna', ogleda se u empatiji, susudjelovanju u emocionalnom doživljaju koji nam sugovornik prenosi. U odnosima između odraslih i djece, ekološka komunikacija isključuje svaku uvredu, strah od posljedica ili osjećanje krivice, pretpostavlja proces nenasilnog odgajanja, temelji se na izazovima uzajamnog razumijevanja i uvažavanja" (Andevski, 2004: 300).

Ekološku komunikaciju treba razvijati i njegovati u svim životnim situacijama. (Tufekčić, 2015: 244). Zahtjevi koji se postavljaju svim učesnicima odgojnog procesa, kada je u pitanju ekološka komunikacija, jesu:

- promjena samo razumijevanja,
- poštovanje,
- tolerancija,

- odgovornost,
- ravnopravnost,
- empatija pri rješavanju konflikata i sukoba,
- partnerstvo,
- pluralizam i
- suočavanje sa realnošću. (Ibidem, 244).

Vodeći računa o navedenim načelima ekopedagogije, uz napor i trud ekopedagoški kompetentnih učitelja, trebalo bi djelovati na cilj ekološkog obrazovanja (razvoj ekološke svijesti i ekološkog ponašanja).

Ekološka kriza u svijetu navodi nas da razmišljamo i postavljamo pitanja o životu, o mogućnosti kvalitetnijeg, zdravijeg i sretnijeg života.

Ekološkim obrazovanjem teži se oblikovati novi senzibilitet, novi aktivni građanin. Ovo izlazi iz okvira ekologije i dotiče se globalnih dilema čovječanstva: društvenog razvoja, mira, ljudskih prava, ravnopravnosti, pravednosti, što upućuje na elemente globalnog obrazovanja.

Uloga odgojnih čimbenika u ekološkom odgoju i razvoju ekopedagoških kompetencija djece i mladih

Važnu ulogu u ekološkom odgoju i obrazovanju i formiranju ekopedagoških kompetencija kod djece imaju obitelj i rani život i boravak djeteta u obitelji, predškolske ustanove, škole, društva i ustanove, vjerske ustanove, vršnjaci. Svaka društvena sredina utječe na članove koji u njoj žive i gradi određene suodnose s njima. Kundačina (1998) ove čimbenike dijeli na vanjske i na unutarnje, koji podrazumijevaju karakteristike osobnosti odgajnika. Kad su u pitanju čimbenici osobnosti, govori o čimbenicima motivacije (koliko su učenici spremni prihvatiti ekološku orijentaciju kao vrijednost, jesu li se spremni angažirati u određenoj situaciji i jesu li i koliko zadovoljni stanjem životne sredine).

Uloga obitelji u ekološkom odgoju i formiranju ekopedagoških kompetencija djece

Pod ekološkim odgojem podrazumijeva se "stjecanje suvremenih znanja, vještina, navika i stavova o ekološkim osobnostima, procesima i zakonima u životnoj sredini; upoznavanje o djelovanju čovjeka na životnu sredinu u različitim formama i dimenzijama; razumijevanje suvremenih težnji i mogućnosti znanosti, tehnologije, društvenih znanosti i umjetnosti za cjelovitu zaštitu i unapređenje životne sredine; navikavanje učenika u održavanju osobne higijene, higijene i estetskog uređenja školskih sredina, kao i navikavanje za i pravilan odnos prema objektima u prirodi, kulturnim vrijednostima, radom stvorenim vrijednostima, posebno prema sveukupnim međuljudskim odnosima" (Pedagoška enciklopedija I, 1989: 71).

Brojni su ekološki problemi kao posljedice razvoja baziranog na paradigmi stalnog materijalnog rasta i poticanja potrošnje prirodnih resursa. Goletić (2006). "Pod obrazovanjem o okolišu podrazumijeva se proces razvoja znanja, vještina i odnosa ljudi svih uzrasta, zanimanja i prethodnog obrazovanja, prema prirodi i okolišu, te skup programa i oblika obrazovanja u oblasti zaštite prirode i okoliša, a isto tako oblast djelatnosti institucija za formalno i neformalno obrazovanje" (Goletić, 2006: 9).

S ekološkim odgojem djece treba početi još u predškolskoj dobi. Istraživanja su pokazala da dijete promatrajući i slušajući otkriva bogatstva okoline, razvija psihičke funkcije: pažnju, pamćenje, mišljenje, govor i usvaja nove pojmove. Na taj način dijete stječe i prva eko-iskustva. U ovim aktivnostima dijete uživa. Djeca su u kontaktu s prirodom spontana i ispunjena pozitivnim

emocijama. Veoma je bitno da djeca izlete, posjete, šetnje u prirodi i slično, ispune određenim aktivnostima, a ne da prirodu samo promatraju. Najpotpunija znanja o prirodi i biljnom i životinjskom svijetu u njoj, djeci pruža prirodna sredina. Raniji pojmovi koji su nepovezani se povezuju, stvaraju se nove relacije među promatranim predmetima, pojavama i bićima. Djeca imaju priliku postavljati originalna pitanja i ishoditi nove ideje. Ispitujući okoliš dijete uživa, kod njega se u aktivnostima u prirodi javlja ugodno raspoloženje (radost, sreća, zadovoljstvo). Radeći u prirodi kod djeteta se "rad pretvara u radost, a radost u rad" (Stevanović, 2001: 206).

Stevanović (2001), također, govori o sljedećim potrebama djece: stjecanje znanja i navika, rješavanje dječjih egzistencijalnih pitanja, zadovoljavanje dječjih ekoloških potreba izgrađivanje istraživačke, otvorene i slobodne mlade ličnosti.

Ekološka znanja i navike su djeci neophodne u suvremenom načinu života. Djeca znanja stječu putem informacija i promatranja i istraživanja. Razina znanja ovisi od dobi djeteta, motiviranosti za rad i od odgojiteljeve kreativnosti za eko-sadržaje.

Dječja egzistencijalna pitanja podrazumijevaju sudjelovanje djece u samostalnim aktivnostima (davanje prijedloga, inicijativa, provođenje slobodnog vremena u prirodi, sudjelovanje u procesu stvaranja navika, socijalizacija i integracija u društvo vršnjaka i sl.).

Dječje ekološke potrebe i njihovo zadovoljavanje je značajno za ostvarivanje ekološkog odgoja. Interes djece bit će jači ukoliko će određeni sadržaji doprinijeti zadovoljenju neke dječje potrebe, kao što su: radoznalost, želja za raznolikošću, ljubav, afirmacija i potreba za stvaralaštvom. Ekološki odgoj putem različitih sadržaja treba doprinijeti izgrađivanju istraživačke otvorene i slobodne mlade ličnosti. Dječju želju i interes za istraživanjem treba poticati i zadovoljavati organiziranim ekološkim i drugim odgojnim i obrazovnim sadržajima. Djecu treba poticati da pitaju, raspravljaju, zapažaju, promatraju, komentiraju, uređuju, mjere i sl. Odgojitelji koji imaju izgrađene pozitivne kreativne stavove i razvijen smisao za stvaralaštvo i estetsko-higijenske vrijednosti, imati će veći uspjeh u kreativno-istraživačkom radu s djecom.

Ekološki odgoj počinje kod djece predškolske dobi i vrlo je složen, kompleksan i permanentan proces. Predstavlja najmlađi podsustav odgoja, a treba ga realizirati na znanstvenoj i praktičnoj razini. Sadržaji o okolišu i održivom razvoju realiziraju se i na razinu obaveznog obrazovanja kroz različite nastavne predmete.

Odgoj za okoliš je najuspješniji ako se realizira kroz četiri faze: "razina emocija, razina činjenica, razina svijesti, razina djelovanja" (De Zan, 2005: 38). S ekološkim odgojem treba početi u obiteljskom domu, još od najranije dobi djetetova života, čim to njegove mogućnosti dozvoljavaju. To će doprinijeti bržem, kvalitetnijem, i trajnijem stjecanju ekološke svijesti, a usvojiti će i norme značajne za svoju budućnost, kao i budućnost cijelog čovječanstva.

Ekološka svijest djeteta razviti će se onoliko koliko je razvijena kod njegovih roditelja i ostalih osoba u obiteljskom domu, budući da dijete uči po modelu. Ako njegovi ukućani poštuju prirodu, i dijete će je poštovati. Mala djeca još u najranijoj dobi svoga života pokazuju interes za istraživanje svoje okoline. Oni okolinu promatraju, istražuju je vidom, sluhom, dodirima, mirisom i okusom. Priroda malom djetetu izgleda čudesno. Ono je poštuje i prema njoj se ophodi s poštovanjem. Roditelji ovakav odnos djeteta prema prirodi trebaju podržavati i poticati i dalje njegov pozitivan stav i odnose putem različitih aktivnosti (izleta, šetnji, sadnjom cvijeća, povrća, voća, posumljavanjem, sadnjem zelenih nasada, itd.).

Kako raste, dječji interesi za prirodu se šire. Ono želi upoznati osobine vode, zraka, zemljišta, što zahtijeva njegov češći boravak u prirodi. I ovdje roditelji trebaju podržati dječji interes i širiti ih raznovrsnim aktivnostima u prirodi. Pored izleta, ekskurzija, šetnji, kupanja i plivanja, za djecu treba organizirati i neke istraživačke aktivnosti, promatranje emisija o prirodi

putem TV i interneta, treba ih uvoditi u recikliranje i odvajanje otpada, zamjenu ambalaže npr. staklenki za novac, itd. Treba ih poučiti štednji, razumnom korištenju vode, električne energije, hrane i drugih resursa, poučiti ih da provjeravaju deklaraciju proizvoda kako bi u svome životu prihvaćali ekološki prihvatljive proizvode, da se brinu o biljkama u sobi i dvorištu, o životinjama, kućnim ljubimcima, s njima treba promatrati ekološke crtane filmove i emisije na TV, igrati igre koje potiču ekološke navike i akcije, čitaju ekoslikovnice, pjevaju ekopjesmice, crtaju ekosadržaje ili pišu o njima, itd. Sadržaji ekološkog odgoja djece u obitelji trebaju biti primjereni njegovim mogućnostima i sposobnostima. Uloga obitelji u ekološkom odgoju djece je izuzetno važna i primarna. "Obitelj, kao najintimnija mikro-socijalna sredina kroz emocionalno doživljavanje ekoloških vrijednosti, čistih rijeka, zelenih travnjaka, svježeg zraka, ima mogućnost da utječe na uvjerenja i stavove svojih članova prema tim vrijednostima. Ona prije svega prema mlađim članovima pruža mogućnost da emocionalno dožive i usvoje odnos prema tim vrijednostima životne sredine više nego što mogu razumom saznati potrebe zaštite. Zato je od velike važnosti kako i koliko obiteljski ambijent pruža mogućnost ostvarivanja ciljeva i zadataka u željenom pravcu" (Kundačina, 1998: 52).

Kod formiranja ekoloških navika, kulture i ekološke svijesti kod djece veoma su važni stavovi roditelja prema prirodi i pojavama i događanjima u njoj. Bitna je koherentnost obiteljskog odgoja s moralnim i estetskim navikama urbane sredine.

Zapažanja su da roditelji formiraju dvojne navike kad je u pitanju odnos prema prirodi, jedne u odnosu na obiteljski dom i dvorište i vrt, a druge kad je u pitanju boravak i odnos prema prirodi u širem okruženju. Dijete u obitelji stječe prva saznanja o odnosu prema biljkama, životinjama, urbanim i ruralnim prostorima, tako da su ekološki stavovi roditelja i ostalih članova obitelji jako važni.

Uloga vrtića u ekološkom odgoju i formiranju ekoloških kompetencija djece

Ekološki odgoj djece započet u obitelji, nastavlja se u predškolskim ustanovama. Cilj je predškolskog odgoja da najmlađim generacijama omogući zdravo i vedro djetinjstvo u granicama društvenih mogućnosti, kao i da u skladu sa općim ciljem odgoja i zakonitostima dječjeg psihofizičkog razvoja doprinese pravilnom tjelesnom, intelektualnom, moralnom, estetskom, radnom i ekološkom odgoju.

Konvencija o pravima djeteta garantira svakome djetetu rast i razvoj u čistoj i zdravoj okolini. Djeca koja imaju češći kontakt s prirodom imaju pozitivnije stavove vezane za očuvanje okoline. (Karačić, Kadum, Debeljuh: 2021). Sve veća globalizacija, industrijalizacija i otuđenost čovjeka od prirode, uvjetovala je potrebu uvođenja obrazovanja za održivi razvoj i usvajanje ekološke svijesti kao novog vida odnosa među ljudima. Ovaj način odgoja obuhvaća sve generacije od predškolske do starije dobi. Potrebu za obrazovanjem za održivi razvoj uozbiljila je odluka UN da period od 2005 do 2014. godine proglase Stoljećem obrazovanja za održivi razvoj, kao i član 29. Konvencije o pravima djeteta. Praktičnim radom putem sustava odgoja i obrazovanja nastoje se kod djece u vrtićima poticati i graditi pozitivni stavovi prema okruženju i poseban sustav vrijednosti. Jako su važna eko saznanja koja trebaju pratiti određene praktične i izražajne aktivnosti. Aktivnosti za okoliš i održivi razvoj mogu se realizirati putem sadržaja vezanih za: "probleme okruženja, probleme stambene i radne okoline, probleme rekreacijske okoline, prehrambene probleme, zdravstvene probleme, upoznavanje uzročno-posljedičnih odnosa događaja u okruženju, razvijanje osjećaja kompetencije prema događanjima u okruženju, razvijanje samostalnosti u djelovanju, razvijanje samokontrole i suosjećanja u odnosu na

okruženje, putem konkretnih aktivnosti dijete staviti u aktivan odnos s okruženjem, poticanje istraživačkih aktivnosti djeteta“ (Tufekčić, 2015: 96) prema Karačić, Kadum, Debeljuh: 2021).

Ekološki odgoj treba postati sastavni dio svakog pravilnog odgoja i obrazovanja već u najranijoj dječjoj dobi. Njegova bi osnovna svrha trebala biti naučiti djecu pravilnom ponašanju prema okruženju kao i zdravom življenju. (Tomić i Jakovljević, 2020). Prema Uzelac (1993) za usvajanje jednostavnih ekoloških pojmova i prihvaćanje odgovornoga ekološkog ponašanja kod djece treba poticati i njegovati prirodnu radoznalost putem promatranja, praktičnih aktivnosti i raznovrsnih igara. Uzelac (1993) naglašava da pripremljen i organiziran odgojno-obrazovni rad može utjecati na razvoj kulture ophođenja prema prirodi-okolišu. Važna uloga u ekološkom odgoju pridaje se igri.

Prema Uzelac i Starčević (1999) igra ima vodeću ulogu u odgoju i obrazovanju djece mlađe dobi za okruženje. Putem igre se u vrtiću i osnovnoj školi stvaraju uvjeti da djeca razumiju okoliš, a i budi se interes za ekološke aktivnosti. Odgoj i obrazovanje smatraju se najpogodnijim putem u razvoju ekološke osjetljivosti djece iz razloga što odgoj i obrazovanje u svakoj prilici potiče dječju aktivnost, samostalnost, suradnju i slobodu u iznošenju osobnih ekoloških viđenja i uvjerenja, omogućava susret s različitim ekološkim ponašanjem i mišljenjem, razvija ekološku kritičnost i stvaralaštvo. (Karačić, Kadum, Debeljuh: 2021). Predškolski period omogućuje najefikasnije usvajanje znanja, pa je poželjno da svaki odgajatelj u cilju razvoja ekološke svijesti kod djece, provodi svoj utjecaj preko ekoloških programa koji se zasnivaju na vrijednostima održive zajednice. Mogućnost razvoja i njegovanje ljubavi prema prirodi kao i mogućnost razvijanja humanističkih vrijednosti jako je velika u predškolskoj dobi. Od posebnog su značaja ekološka znanja stečena u inicijalnom obrazovanju djeteta. Ekološka pismenost i vrijednosti održive zajednice imaju važnu ulogu u daljnjem razvitku ekološke svijesti i ekoloških spoznaja, a ekološki orijentirani programi utječu na oblikovanje ekoloških stilova kod djece (Lipovac, Sakač, Janković, Raičević; 2017).

Prema Bruneru (2000) djetetova želja za učenjem zasniva se na četiri motiva koja se mogu prepoznati i kod predškolskog djeteta, a to su: motiv radoznalosti, motiv kompetencije, motiv identifikacije i motiv uzajamnog djelovanja. Metodu igre treba uvoditi postupno, interesantno, kako bi bila korisna. Svaku ekološku igru treba prilagoditi razinama dječjeg razvoja koju uvodimo u igru. Igra treba služiti svestranom razvoju ličnosti djeteta. U ekološkom odgoju igra treba doprinijeti razvijanju osjetljivosti i intuitivne povezanosti sa svijetom prirode (Sakač, Cvetićanin i Sučević, 2012). Ispitujući okoliš dijete uživa, kod njega se u aktivnostima u prirodi javlja ugodno raspoloženje (radost, sreća, zadovoljstvo). Radeći u prirodi kod djeteta se "rad pretvara u radost, a radost u rad" (Stevanović, 2001: 206).

Ekološki odgoj u školi

Žderić, Stojanović i Grdinić (1998) navode da škole trebaju poduzeti brojne aktivnosti kako bi poboljšale ekološko ponašanje učenika. Te su aktivnosti:

- Inovirati nastavne planove i programe i u njih uvesti sadržaje koji su vezani za globalne aspekte ekološke krize,
- Educirati nastavnike, jer samo ekološki kompetentni nastavnici, mogu poticati razvoj ekoloških kompetencija djece,
- Svaki pojedini učenik kroz zaštitu i unapređenje životne sredine treba ostvariti u potpunosti svoju socijalnu komponentu kroz saznanje o zajedničkoj obavezi i brizi za budućnost i potomstvo,

- Jedinstvenim zahtjevima i odgojno-obrazovnim radom formirati kod odgajnika pravilan odnos prema čovjeku i prirodi.

Učenici uvidom, spoznavanjem i razumijevanjem problema o okolini oblikuju ekološku svijest, te zauzimaju određeni vrijednosni stav koji mijenja njihovo ponašanje i doprinosi poželjnom ponašanju za život u suglasnosti sa okolinom.

Ekološki odgoj i obrazovanje predstavljaju ključan čimbenik u svim nastavnim procesima. Načini ekološkog odgoja u školi su različiti (igra i njezine aktivnosti, nastava, nastavne ekskurzije, škole u prirodi, slobodne aktivnosti, kulturna i javna djelatnost škole, sati odjeljske zajednice, kao i ljetovanja i zimovanja učenika). Igra se najčešće koristi u predškolskoj dobi i u mlađim razredima osnovne škole kao metoda rada. (Pehar, 2007). Sadržajima ekologije je najobimnija nastava prirodnih znanosti. Učenici sadržaje o prirodi upoznaju čulima, praktičnim radom i riječima. (De Zan, 2005). Razvijanju ekološke svijesti i ekološke kulture učenika, posebno je doprinijelo uvođenje u škole metode istraživačke nastave, metode projekta i drugih suvremenih metoda rada.

Kompetencije nastavnika

Kompetencija nastavnika je višedimenzionalna pojava. Njezine osnovne dimenzije su: pedagoška i stručna. Od pedagoških kompetencija najčešće se naglašava komunikativna kompetencija, a pored nastavnikove stručnosti sve više se naglašava i komunikacija nastavnika sa učenicima. U nastavnom radu jako je značajna maksimalna interakcija, komunikacija u vidu dijaloga, zajednički rad s učenicima. Ovakav odnos sa učenicima, empatija, motivira učenike na rad, potiče intrinzičnu motivaciju, potiče entuzijazam, kreativnost, samoostvarenje učenika. Kroz ovaj način komunikacije, posebno se treba naglašavati ekološku ulogu čovjeka u očuvanju života na Zemlji. U konačnici, ako nam je dano da budemo čuvari života, onda moramo poučiti najmlađe i kako to da čine. Učiti ih da poštuju život i načine na koji život opstaje, mijenja se nestaje, ali i ponovno rađa.

Odnosi između učenika i nastavnika važan preduvjet u formiranju ekopedagoških kompetencija učenika

Naročita važnost u organizaciji aktivnosti ekološkog odgoja pripada učitelju, odgajatelju i ravnatelju škole (Karačić, Kadum, Debeljuh: 2021). Odnosi učenika i nastavnika su jako važni u formiranju ekopedagoških kompetencija učenika. Ekopedagoška interakcija između učesnika nastavnog procesa podrazumijeva konstruktivan način rješavanja problema i konflikata između nastavnika i učenika, iskrenim i humanim komuniciranjem. Nastavnik treba poštovati svoje učenike, ne zanemarivati ih, razumijevati ih i ne kritizirati. Biti tolerantan, razborit, spreman za dijalog i dvosmjernu komunikaciju. Svojim učenicima treba i mora vjerovati. Komunicirati ekološki podrazumijeva uvažavati sebe i druge, boriti se za svoje potrebe, a ne povrijeđivati druge. Ona podrazumijeva našu empatičnost, isključuje naredbe, strah od posljedica, osjećaj krivice. Počiva na uzajamnom razumijevanju i uvažavanju, na nenasilnom odgoju. Na ovaj se način konstruktivno rješavaju konflikti i nesporazumi.

Djeca su aktivni učesnici odgoja i sve što rade, rade iz unutarnje motiviranosti, a ne radi prinude i poslušnosti koja se zasniva na strahu od kazne. Ovoj komunikaciji treba težiti u svakodnevnom životu i odnosu s ljudima, od obiteljskog doma, vrtića, škole, u susretu s vršnjacima, okruženjem. Sve ovo treba vježbati sa djecom putem aktivnih metoda i tehnika rada, učenjem na osnovu iskustva, interaktivnog učenja, kooperativnog učenja, kao i putem

ekopedagoških radionica. Ekološka kriza u svijetu nastoji zbližiti ljude, potaći ih na drugačije mišljenje, potaći ih na mogućnost, kvalitetnijeg, zdravijeg i sretnijeg života. Po uzoru na iskustvo zapadnih zemalja ekološki sadržaji bi trebali biti ugrađeni u naš sustav odgoja i obrazovanja. Po ugledu na Zapadne koncepte ekološkog učenja trebalo bi osmisliti akcijsko učenje u kome dominira osobna inicijativa i osobne kompetencije kroz samoorganizirane grupe, za unapređenje autonomije i kritičku distancu prema postojećem društvu. Važnu ulogu u ekološkom odgoju imaju i vjerske ustanove. Za Vukasovića (1998) vjera je, duhovno opredjeljenje poimanja svijeta i života, to je svjetonazor, smisao življenja, nalaženje i duboko doživljavanje vrijednosti, etičnosti, čovječnosti. (Karačić, Kadum, Debeljuh: 2021). Suvremena ekologija gleda na prirodu kao na osobu. Ukoliko se ne ostavi priroda na miru, ni mi nećemo imati mira, jer je mir u nama posuđen iz prirode (Šušnjić. 1997).

Zaključak

Nagli razvoj na svim područjima ljudskog djelovanja i promjene u svijetu koje ga prate, zahtijevaju od svakog pojedinca brzu i naglu adaptaciju i integraciju u svijet koji se stalno i neprekidno mijenja. To obvezuje stručnjake koji se bave odgojem i odgojnim radom da poduzmu žurne aktivnosti i da preispitaju ciljeve odgoja i njihovog usuglašavanja s aktualnim stanjem u tom nestabilnom životu i svijetu. Povjerenstvo za odgoj i obrazovanje Europske Unije pokušalo je razraditi kompetencije neophodne za život i rad budućih pokoljenja u multikulturalnoj i multilingvalnoj Europi. Preporučilo je svim članicama da redefiniraju ciljeve odgoja i obrazovanja i usklade ih sa ponuđenim modelom. Kad su u pitanju kompetencije posebna se pažnja poklanja razvoju samokompetencije i socijalne kompetencije kao sastavnim dijelovima akcijske kompetentnosti. Naglašavaju se i preispituju kompetencije sa akcentom na ekopedagoškoj kompetenciji koju je potrebno razviti kod svakog pojedinca i svih članova društvene zajednice čime bi se zaustavile ljudske patnje i nesreće kojih smo svakodnevni svjedoci.

Svijet treba da se poveže, poštuje, uvažava, voli, jer ovo postojanje je samo jedan čovjekov izlet iz "vječnog postojanja", pa zašto ga ne učiniti lijepim i sretnim i za sebe i za druge s nama. Važnu ulogu imaju svi odgojni čimbenici, a posebno; obitelj, predškolske ustanove, škole, vjerske ustanove, društva i organizacije. Samo koordiniranim aktivnostima i jedinstvenim odgojnim djelovanjem na djecu i mlade, moći će ostvariti razvoj ekopedagoških kompetencija svakog pojedinca i društva u cjelini.

Literatura

1. Andevski, M. (2004). Ekopedagoške kompetencije nastavnika. *Strategije sistema vaspitanja*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
2. Brkić, M. i Tomić, R. (2017b). *Metodika odgojnog rada*. Međugorje: Sveučilište Hercegovina.
3. Bruner, J. (2000). *Kultura obrazovanja*. Zagreb: Educa.
4. De Zan, I. (2005). *Metodika nastave prirode I društva*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Florić - Knežević, O. (2004). *Novi pristup integraciji pedagogije esencije i pedagogije egzistencije iz diskursa pedagogije društva znanja (doktorska disertacija)*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
6. Gojkov, G. (2008). Ciljevi vaspitanja- kompetencije učitelja i vaspitača. U: Kompetencije učitelja i vaspitača. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača "Mihailo Palov",

7. Goletić, Š. (2006). *Obrazovanje o okolišu i održivom razvoju*. Sarajevo: Fondeko..
8. Kadum, S., Šušar, V. i Tomić, R. (2020). *Školska pedagogija*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Odjel za obrazovanje učitelja i odgojitelja.
9. Karačić, M., Kadum, S. i Debeljuh, A. (2021). Pedagogical value of environmental education and moral action // *Proceedings of INTED2021 Conference, 8th-9th March 2021 Spain* (online), 2021. str. 4607-4612 (predavanje, međunarodna recenzija, cjeloviti rad (in extenso), znanstveni)
10. Knežević, (1996). "Socijalno" i socijalni rad. *Revija za socijalnu politiku* (Online). Svezak 3, Br. 1 ISSN: 1845-6014.
11. Kundačina, M. (1998). *Činioci ekološkog vaspitanja i obrazovanja učenika*. Užice: Učiteljski fakultet u Užicu.
12. Lipovac, V., Sakač, M. D., Janković, A., Raičević, J. (2017). Didaktičko metodički pristup razvitku ekološke svijesti djece u pripremnom predškolskom kurikulumu. U: *Socijalna ekologija – časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*. (Vol.26., br.3., str. 137 – 150). Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo, Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta. Preuzeto 15. svibnja 2018. s https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=282779
13. *Pedagoška enciklopedija I*, (1989). Beograd, Sarajevo, Zagreb.
14. Pehar, L. (2007). *Psihološke posljedice reforme osnovne škole*. Sarajevo: Prosvjetni list.
15. Richter, M. (1995). The History of political and social Concepts. *A Critical Introduction*. New York-Oxford: Oxford University Press.
16. Sakač, M. D. Cvetičanin, S. Sučević. V., (2012). Mogućnosti organiziranja odgojno-obrazovnog procesa u cilju zaštite životne sredine. U: *Socijalna ekologija – časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*. (Vol.21., br.1., 89 – 98). Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo, Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta. Preuzeto 15. svibnja 2018. s https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=117583
17. Stevanović, M. (1998). *Didaktika*. Tuzla: R&S.
18. Stevanović, M. (2001). *Predškolska pedagogija*. Tuzla: RAS.
19. Suzić, N. (2002). *Emocije i ciljevi učenika i studenata*. Banja Luka: TT-Centar.
20. Suzić, N. (2005). *Pedagogija za XXI vijek*. Banja Luka: TT-Centar
21. Šušnjić, Đ. (1997). *Dijalog i tolerancija*. Beograd: Čigoja.
22. Tomić, R. i Jakovljević, M. (2020). Čimbenici odgoja i obrazovanja mladih za ekološki održivi razvoj. *Putokazi*.
23. Tufekčić, N. (2012). Ekopedagoške kompetencije odgajatelja ... *Metodički obzori 16*, vol. (7)3.
24. Tufekčić, N. (2015). *Ekološka pedagogija*. Sarajevo: Dobra knjiga.
25. Uzelac, V. (1993). *Djelatnosti u razvoju ekološke osjetljivosti djece*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
26. Uzelac, V. i Starčević, I. (1999). *Djeca i okoliš*. Rijeka: Adamić.
27. Vukasović, A. (1998). *Pedagogija*. Zagreb: "Mi".
28. Žderić, Stojanović, S. i Grdinić, B. (1998). *Poznavanje prirode u nastavnoj teoriji i praksi*. Novi Sad: Zmaj.

ECOPEDAGOGICAL COMPETENCIES - THE CONDITION FOR SUCCESSFUL FUNCTIONING IN 21ST CENTURY

Abstract

The century we live in brings with it many changes that affect all the inhabitants of the world communities. As such, it seeks timely and adequate responses to them in order to be successful coped with unforeseen challenges and overcame them more easily and successfully. Such humanity burdened by environmental problems, health problems, migrant crises, poverty, unemployment, which leaves far-reaching consequences. The cause of all this should be sought in impaired communication between people. Overwhelmed by virtual technology denies direct, interpersonal communication, which often results in unintended consequences. Communication is the key to success and happiness of every individual, therefore, it is necessary to reaffirm interpersonal communication in all educational institutions, give it the right place at all levels of education, and train young people starting education for it, striving to develop eco-pedagogical competencies. Ecopedagogical competence implies understanding, acceptance and acting in accordance with ecopedagogical interaction, which is based on ecocommunication. Due to the ecological crisis in the world, it is necessary to strive for the development of new sensibilities, new active citizens through ecological education of young people. The main goal of this paper is to analyze and present the views of scientists and educators who have dealt with the importance, needs and ways of developing eco-pedagogical competencies in students. This paper will elaborate the need and importance, and the constituent elements of ecopedagogical competence, as well as pointing out the need to develop ecopedagogical competencies in education, all age groups, which seeks to interpret and present their importance in the successful functioning of society in the future.

Key words: *ecopedagogical competencies, communication, educator, family, modern society.*